

Piotr Kropotkin: repere cronologice

Adrian Tătăran

2022

1842 (9 decembrie) Se naște la Moscova Piotr Alexeevici Kropotkin, într-una dintre cele mai vechi familii boierești rusești, Kropotkinii fiind descendenți, după unele documente, ai primului cneaz rus, Rurik, și purtători ai titlului princiar. Al patrulea copil al lui Alexei Petrovici Kropotkin și al Ekaterinei Nikolaevna Sulima, Piotr era mezinul familiei, având o soră, Elena, născută în 1835, și doi frați, Nikolai (n. 1834) și Aleksandr (n. 1841).

1846 Moare de pneumonie Ekaterina Nikolaevna, mama lui Piotr Kropotkin, fire blândă și artistică, copiii rămânând în grija tatălui, militar de carieră.

1848 În mai multe țări europene, începând cu Franța, statele germane, Austria, Italia, dar și în Principate, au loc mișcări revoluționare de anvergură împotriva regimurilor monarhice, autocratice sau a stăpânirilor imperiale.

Apare la Londra *Manifestul comunist* al lui Karl Marx și Friedrich Engels, unul dintre cele mai importante texte politice ale veacului al XIX-lea.

1853 Începe Războiul Crimeii, care a opus Imperiul Rus unei alianțe alcătuite din Franța, Marea Britanie, Imperiul Otoman și Regatul Sardiniei, și care a durat trei ani. Fratele cel mare al lui Piotr, Nikolai, participă la război, e decorat pentru serviciul său și înaintat ofițer.

1855 Moare țarul Nicolae I. Îi este urmat la tron de Alexandru al II-lea. Domnia noului țar părea că anunță începutul unor reforme politice, sociale și economice mult așteptate la acea vreme în Rusia, preocuparea principală în societate fiind chestiunea iobăgiei.

1857 După plecarea fratelui său, Aleksandr, la școala militară de cadeți, este rândul lui Piotr să fie înscris în Corpul de pași de pe lângă curtea imperială din Petersburg, decizie pe care tânărul Kropotkin o primește cu mâhnire.

1859 Piotr scoate prima sa „gazetă revoluționară”, *Ecouri din Corpul de pași*, pe care o distribuie clandestin printre elevii școlii.

1861 Este dat publicității decretul de emancipare al țăranilor iobagi, semnat de țarul Alexandru al II-lea, moment întâmpinat cu entuziasm în societate.

Piotr Kropotkin, primul din clasa sa, este avansat plutonier major al Corpului de pași, poziție care presupunea și îndeplinirea unor funcții la curte, în apropierea țarului. După propria sa mărturisire de mai târziu, perioada de la Corpul de pași și cea de la curte au fost hotărâtoare pentru evoluția sa personală și politică. Kropotkin și-a pierdut treptat respectul pentru țar, pe care-l considera un om slab, răzbuțos și crud, dar mai ales pentru viața de la curte, aflată într-un contrast izbitor cu existența mizeră, plină de privațiuni a țăranilor.

1862 La finalul anilor de școală, Kropotkin își surprinde colegii, profesorii și superiorii, cerând să-și continue serviciul militar ca sotnic în oastea de cavalerie căzăcească din regiunea fluviului Amur, în Siberia, și refuzând astfel încorporarea într-unul dintre regimentele de gardă din capitală.

În același, în luna iulie, este arestat și condamnat la deportare în Siberia scriitorul N. G. Cernișevski, unul dintre inspiratorii tineretului „nihilist” și revoluționar al vremii, redactor al revistei *Sovremennik* (*Contemporanul*) și autor al romanului *Ce-i de făcut?*.

Ajuns în Siberia, Piotr Kropotkin este numit secretarul comisiei însărcinate să cerceteze condițiile din închisori. Experiența îl marchează profund pe tânărul ofițer care ia astfel pentru prima dată contact cu viața prizonierilor din închisorile țariste, cu mizeria și brutalitatea condițiilor de detenție.

1863 Piotr Kropotkin întreprinde mai multe călătorii în regiune, conducând convoaiele de aprovizionare de-a lungul fluviului Amur.

1864 Dezamăgit de venalitatea și dezinteresul autorităților față de situația populației din Siberia, Kropotkin publică mai multe articole critice la adresa guvernului în gazetele din Irkuțk, care însă rămân fără ecou. În același an acceptă să participe la o expediție geografică în Manciuria. Călătoria va fi prima dintr-un lung șir de expediții la care va participa Kropotkin, care se va dedica aproape în totalitate cercetărilor și muncii științifice.

Ia ființă la Londra Asociația Internațională a Muncitorilor, cunoscută și ca Internaționala I. Organizația reunea sindicate, grupuri de muncitori și militanți socialiști de diferite tendințe din întreaga

Europa, de la mutualiștii francezi inspirați de concepțiile lui Pierre-Joseph Proudhon la comuniștii germani, adepți ai lui Karl Marx, ori la muncitorii cooperativiști englezi.

1865 Participă la o expediție de explorare a munților Saianului.

1866 Participă la o nouă expediție în scopul descoperirii unei rute directe între regiunile din Transbaikalia și minele de aur din Olekma-Vitim. Raportul final al expediției, care cuprindea și numeroase desene, planuri și hărți, este premiat de Societatea Rusă de Geografie. Cu această ocazie vizitează și minele de aur din Lena. Impresionat de condițiile grele de lucru ale muncitorilor, dar și de abuzurile administrației regiunii, care reprimă brutal revolta unor exilați polonezi, Kropotkin decide să părăsească serviciul militar și să revină la Petersburg.

Are loc atentatul studentului Karakozov asupra țarului Alexandru al II-lea. Atentatul este un eșec și declanșează un val de arestări, deportări și înțemnițări printre tineri și studenți. Anarhistul basarabean Zamfir Arbure-Ralli, aflat la studii medicale la Petersburg, este și el arestat și anchetat cu această ocazie.

1867 Cei cinci ani petrecuți în Siberia l-au făcut pe Piotr Kropotkin să-și piardă orice încredere în autoritatea de stat, pregătindu-l sufletește să devină anarhist.

În toamna anului 1867, se întoarce la Petersburg și se înscrie la universitate, la facultatea de fizică și matematică. În același timp primește o slujbă ca funcționar în comitetul statistic de pe lângă Ministerul de Interne, care-i lasă însă destul timp să frecventeze cursurile și să se ocupe cu redactarea mai multor lucrări științifice. Este membru în mai multe comisii ale Societății Ruse de Geografie.

1871 Moare tatăl lui Piotr Kropotkin. În același an, aflat într-o expediție în Finlanda, tânărul om de știință primește invitația de a deveni secretarul Societății Ruse de Geografie, pe care însă o refuză.

Kropotkin începe să se intereseze tot mai mult de mișcarea muncitorească din Europa, veștile despre Asociația Internațională a Muncitorilor, dar mai ales cele legate de Comuna din Paris, făcându-i o puternică impresie.

1872 În urma excluderii lui Mihail Bakunin din Internațională, are loc la Saint-Imier un congres convocat de Federația Jura, căreia i se alătură și alți militanți cu simpatii anti-autoritare. Socialiștii „bakuniniști” contestau ideea transformării mișcării muncitorești în partid politic în vederea cuceririi puterii de stat, dar și încercările Consiliului General al Internaționalei, aflat sub influența lui Karl Marx, de a-și subordona diferitele secțiuni, subminându-le autonomia.

Piotr Kropotkin face prima călătorie în străinătate, ajungând în Elveția. Se înscrie într-una din secțiile locale ale Internaționalei și începe să citească literatură socialistă și anarhistă. La Geneva frecventează secția prezidată de Nikolai Utin, un publicist apropiat de aripa marxistă a Internaționalei. Deceționat de poziția luată de Utin față de o grevă a muncitorilor din construcții, Kropotkin decide să se îndrepte către „anarhiști” sau „federaliști”. Îl cunoaște astfel pe Nikolai Jukovski, care-l sfătuiește să ia legătura cu muncitorii ceasornicari din munții Jura, unde se afla sediul Federației jurasiene a Internaționalei, viitoarea federație anarhistă.

Piotr Kropotkin îl cunoaște pe James Guillaume, învățător și apropiat al lui Bakunin, pe Adhémar Schwitzguébel, muncitor și membru al Federației Jura, dar și pe alți militanți care se alăturaseră federației anarhiste, printre care se numărau și comunardul Benoît Malon sau „nihilistul” Zamfir Arbure-Ralli, pe atunci tipograful lui Mihail Bakunin. Lui Arbure, de altfel, Kropotkin îi plătește generos cauțiunea pentru a fi eliberat din arestul poliției elvețiene, care-l suspecta de implicarea într-un atentat împotriva unui spion țarist.

Timpul petrecut printre ceasornicarii Federației jurasiene a fost unul decisiv pentru Kropotkin. La plecarea din munții Jura, după propria-i mărturisire, devenise deja anarhist.

Întors în Rusia, el se alătură cercului Ceaikovski din Moscova, un grup de tinere și tineri care începuseră activitatea de propagandă revoluționară în rândurile studențimii.

1873 Piotr Kropotkin redactează primul program al cercului, intitulat „Se cuvine oare să ne ocupăm de cercetarea idealului orânduiri viitoare?”, care este dezbătut și adoptat de membri. El susținea că scopul mișcării trebuiau să fie „răscoalele țărănești” și agitația în mediile muncitorești, nu doar propaganda în rândurile tineretului studios. În curând apar cercuri similare la Moscova, Odesa și Kiev. În același

timp, activitatea publicistică și de răspândire a textelor subversive printre muncitori, țărani și studenți se intensifică. Mulți dintre membrii cercului se îndreaptă către fabrici și ateliere, în care se angajează ca simpli muncitori, dar și către sate, la munca câmpului, din dorința de a face cunoscute astfel în popor ideile revoluționare.

Îmbrăcat în straie țărănești și sub numele fals de Borodin, Piotr Kropotkin participă la întrunirile muncitorilor, distribuie cărți și broșuri și le vorbește acestora despre mișcarea muncitorească din Occident.

1874 În luna martie, Kropotkin este arestat de poliția țaristă și închis în fortăreața Petru și Pavel, fiind acuzat de încercarea de a răsturna forma de guvernământ și de complot împotriva țarului. Este ținut în izolare, în condiții de detenție foarte aspre. La intervenția fratelui său, Aleksandr, dar și a Societății Ruse de Geografie, i se permite, cu o dispensă specială din partea împăratului Alexandru al II-lea, să primească cărți și să scrie.

Mișcarea „mersului în popor” inițiată de tinerii cercului Ceaikovski ia amploare, iar autoritățile operează mii de arestări printre „nihilisti” și narodnicii care-și părăsesc familiile, se dezic de starea lor socială, de titluri sau privilegii, pentru a împărtăși viața poporului.

1876 După doi ani de închisoare preventivă, slăbit și bolnav, la insistențele surorii sale Elena, este transferat pentru îngrijiri într-un spital militar cu un regim de detenție ceva mai blând. Recăpătându-și puterile, Kropotkin pune la cale un plan de evadare curajos. Fuga sa spectaculoasă de sub paza jandarmilor, în plină zi, face senzație. Vânat peste tot de poliție, Kropotkin își sărbătorește evadarea alături de prieteni, într-un restaurant la modă din centrul Petersburgului, singurul loc unde agenții faimoasei „secții a treia” nu-l căutau. Înfuriat, țarul dă ordin ca prințul Kropotkin să fie prins „cu orice preț”. Nemaiputând rămâne în Rusia, acesta se îmbarcă pe un vas cu destinația Anglia, unde intră cu un pașaport fals, sub numele de Levașev. Ca să se poată întreține, Kropotkin colaborează o vreme la revista *Nature*. Tot la Londra îl cunoaște și pe teoreticianul și publicistul narodnic Piotr Lavrov, care edita revista *Vperiod!* (*Înainte!*).

La 1 iulie moare în Elveția anarhistul Mihail Bakunin, fiind înmormântat două zile mai târziu în cimitirul din Berna.

1877 Părăsește Anglia și se stabilește în Elveția, la Chaux-de-Fonds, unde își începe activitatea în cadrul Federației Jura, cunoscându-i și pe membrii secțiunii franceze a Internaționalei aflați în exil: Paul Brousse, geograful Élisée Reclus, profesorul Gustave Lefrançais, comunardul Pindy. Tot în această perioadă îi cunoaște pe anarhiștii italieni Carlo Cafiero și Errico Malatesta. Alături de Paul Brousse publică revista anarhistă *L'Avant-Garde*.

Participă la Congresul socialist internațional de la Gent, în Belgia. Poliția belgiană îl caută pentru folosirea unei identități false. Pentru a evita să fie arestat, Kropotkin pleacă în grabă spre Anglia, iar mai apoi se îndreaptă spre Paris. Aici îl întâlnește pe scriitorul Ivan Turgheniev, pentru care nutrea o mare admirație și care-și exprimase față de Piotr Lavrov dorința de a-l cunoaște pe tânărul revoluționar.

1879 După închiderea publicației *L'Avant-Garde* și expulzarea lui Paul Brousse din Elveția, Piotr Kropotkin, ajutat de alți doi tovarăși din Federația jurasiană, fondează la Geneva gazeta bilunară *Le Révolté*, una dintre cele mai importante publicații anarhiste ale vremii.

La congresul Federației Jura din luna octombrie, Piotr Kropotkin redactează un nou program politic, punând astfel bazele anarho-comunismului, pe care-l opunea „comunismului de cazarmă” propus de Marx. În linii mari, Kropotkin preconiza revoluția socială, abolirea proprietății și a statului, federațiile libere de producători, cooperarea și ajutorul reciproc ca principii de organizare a societății.

1880 Geograful Élisée Reclus, aflat în exil în Elveția, începe colaborarea la *Le Révolté* și îi propune lui Piotr Kropotkin să contribuie la capitolul dedicat Siberiei din *Nouvelle géographie universelle*, lucrare monumentală în 20 de volume, apărută între 1876 și 1894.

1881 Țarul Alexandru al II-lea este asasinat într-un atentat cu bombă pus la cale de „Narodnaia volia” („Voința poporului”), organizație revoluționară care îmbrățișase tacticile teroriste ca răspuns la presiunea dezlănțuită de regimul țarist împotriva narodnicilor.

Publică mai multe articole în care protestează față de execuțiile și arestările care au urmat atentatului împotriva țarului. Autoritățile elvețiene îl invită să părăsească țara și, după un scurt sejur în Franța alături de tovarășa sa de viață, Sofia Grigorievna, se mută din nou la Londra. Tot în această perioadă află că „drujina sacră”, organizație secretă înființată în Rusia pentru a lupta împotriva revoluționarilor, îl condamnase la moarte.

1882 Revine în Franța la Thonon, aproape de Lyon. În aceeași perioadă, încep frământări la Montceau-les-Mines, o regiune minieră apropiată. Muncitorii se pregătesc de grevă. Au loc atentate cu dinamită, pe care presa le pune pe seama agitației anarhiștilor. Se fac arestări și percheziții, iar Piotr Kropotkin este reținut de poliție.

Este publicat la Geneva *Dieu et l'état (Dumnezeu și statul)* de Mihail Bakunin, unul dintre cele mai importante texte anarhiste clasice. Ediția este alcătuită și îngrijită de Élisée Reclus și Carlo Cafiero

1883 Începe la Lyon „procesul celor 66” de anarhiști, în care este judecat și Piotr Kropotkin. Acesta primește o pedeapsă de cinci ani de închisoare pentru apartenența la Internațională. Opinia publică este mai degrabă favorabilă condamnaților. În parlament este introdusă o propunere de amnistiere, semnată de o sută de deputați. Victor Hugo, Ernest Renan, Herbert Spencer și Georges Clemenceau se pronunță public în favoarea eliberării lui Kropotkin, iar Élisée Reclus organizează o campanie internațională de susținere.

Piotr Kropotkin este trimis la închisoarea din Clairvaux. Deși condițiile de detenție nu sunt foarte dure, influența demoralizatoare a regimului celular îl face să ia poziție împotriva întregului sistem penitenciar, pe care-l considera o „universitate a crimei întreținută de stat”.

Le Révolté este preluat, la invitația lui Élisée Reclus, de anarhistul francez Jean Grave. Ulterior acesta se mută înapoi în Franța, schimbând titlul publicației în *La Révolte. Organe Communiste-Anarchiste*, în 1887, iar mai apoi în *Les Temps Nouveaux*, în 1895.

1885 Apare la Paris, în îngrijirea lui Élisée Reclus, volumul *Paroles d'un revolté (Cuvintele unui răzvrătit)*, care reunea nouăsprezece dintre articolele publicate de Piotr Kropotkin în *Le Révolté*. Printre acestea se afla și „Aux jeunes gens” („Către tineri”), unul dintre cele mai cunoscute și traduse texte ale sale.

1886 Apare la Iași broșura „Cătră tineri” de Piotr Kropotkin, textul fiind publicat inițial în *Revista socială* editată de Constantin Dobrogeanu-Gherea. Traducerea va fi ulterior revăzută și republicată de Panait Mușoiu în colecția sa de broșuri în 1907, 1916 și 1919.

Guvernul francez îl eliberează din închisoare pe Kropotkin, punându-i însă în vedere să părăsească teritoriul țării. Acesta se mută din nou la Londra, unde află de sinuciderea fratelui său, Aleksandr, care fusese exilat de țar în Siberia. Vestea îl afectează profund.

Revenirea în Marea Britanie marchează și începutul unei intense activități publicistice, militante și științifice, Kropotkin dedicându-și marea parte a timpului elaborării bazelor științifice ale anarhismului și dezvoltării unei viziuni – sociale, economice, istorice, filozofice, literare etc. – specifice.

Alături de Charlotte Wilson, militantă anarhistă, Piotr Kropotkin se implică la Londra în editarea revistei *Freedom*, una dintre cele mai longevive publicații libertare, care continuă să apară și azi.

1890 Începe să publice în revista *The Nineteenth Century* primele articole dedicate chestiunii „ajutorului reciproc” (sau întrajutorării) ca principiu al evoluției.

1891 Apare la Paris broșura „La morale anarchiste” („Morala anarhistă”).

1892 Este publicat la Paris volumul *La Conquête du Pain (Cucerirea pâinii)*, care cuprindea articolele scrise de Kropotkin pentru revista *La Révolte*. Cartea, prefațată de Élisée Reclus, pune în contrast, pe de-o parte, progresele tehnicii moderne, creșterea producției, și, pe de altă parte, persistența sărăciei și a inechităților sociale. Kropotkin propunea o economie ghidată de necesități și bazată pe cooperare voluntară, nu una condusă de ideologia acumulării nesfârșite și a luptei generalizate. De asemenea, el preconiza o societate întemeiată pe principiile autonomiei individuale și ajutorului reciproc, dar și sfârșitul sistemului privilegiilor și al coerciției.

1896 Apare la Paris broșura „L'Anarchie, sa philosophie, son idéal” („Anarhia – filosofia și idealul său”).

1898 Este tradusă în limba română broșura „Pușcăriile” de Piotr Kropotkin, care apare la București cu o introducere de Panait Mușoiu.

1899 Apare în limba engleză volumul *Fields, Factories and Workshops* (*Ogoare, fabrici și ateliere*), la Londra și Boston. Cartea reunește articolele publicate de Piotr Kropotkin în revista *The Nineteenth Century* între 1888-1890.

Este publicată în limba română la București broșura „Vremuri noi” de Piotr Kropotkin, în traducerea lui Iuliu Neagu-Negulescu, militant sindicalist și autorul utopiei *Arimania sau Țara Buneînțelegeri* (1923), o scriere puternic influențată de ideile kropotkiniene.

1902 Lucrarea *Mutual Aid: A Factor of Evolution* (*Întrajutorarea: un factor al evoluției*), una dintre scrierile sale cele mai importante, este publicată la Londra. Kropotkin analizează critic interpretarea „darwinismului” de către unii oameni de știință ai epocii, care încercau să justifice exploatarea economică, inechitățile sociale, colonialismul sau capitalismul prin recursul la noțiunile de „luptă pentru existență” și de „supraviețuire a celui mai puternic”, considerate drept „legi naturale”. Întrajutorarea, cooperarea, solidaritatea, arată anarhistul rus, sunt, de asemenea, porniri naturale, însă mult mai importante pentru evoluția societății și bunăstarea indivizilor decât lupta sau competiția.

1903 *Modern Science and Anarchism* (*Știința modernă și anarhismul*) apare în limba engleză. Intenția lui Kropotkin era să fundamenteze științific convergența dintre metodele „științelor naturii” și anarhism, înțeles ca o viziune sintetică asupra lumii, societății și existenței.

1905 În Rusia au loc revolte populare de amploare, care par că anticipează o răsturnare revoluționară a regimului țarist.

Moare prietenul său, geograful Élisée Reclus.

1906 „L'État, son rôle historique” („Rolul istoric al statului”) apare în colecția de broșuri a revistei *Temps nouveaux*, editată de Jean Grave la Paris. Textul, care fusese pregătit pentru o prelegere publică, poate fi considerat o completare a cercetărilor sale pe tema „ajutorului reciproc”, analizând apariția, rolul și dezvoltarea istorică a statului. Kropotkin intră aici în polemică cu socialiștii etatiști (sau marxști), care atribuiau statului un rol important în realizarea revoluției sociale, spre deosebire de anarhiști, mai degrabă înclinați să opună instituțiile populare, viața socială și comunitară, organizării statale.

1909 Este publicată lucrarea *La Grande Révolution (1789-1793)* dedicată Revoluției franceze. Analiza lui Kropotkin nu se oprește asupra faptelor „marilor oameni” sau asupra prefacerilor politice din acea perioadă, ci încercă să scoată la iveală însemnătatea acțiunilor și organizării populare din timpul revoluției.

1910 Piotr Kropotkin scrie pentru volumul XI din *Encyclopædia Britannica* articolul „Anarchism”.

Apare la București, în traducerea lui Gh. Varlaam Ghițescu, broșura „Legea și autoritatea” de Piotr Kropotkin.

1912 Este tradusă în limba română și publicată de Panait Mușoiu broșura „Războiul” de Piotr Kropotkin.

Apar la Brăila, editate de Cercul Francisco Ferrer, broșurile „Bogățiile noastre” și „Legea” de Piotr Kropotkin.

1913 În colecția *Revistei Ideei*, editată de publicistul libertar Panait Mușoiu, este publicată broșura „Rolul istoric al statului. Statul modern” de Piotr Kropotkin. Traducerea este semnată de P. Țărnă. Tot în colecția îngrijită de Panait Mușoiu, este tradus și textul „Unde poate ajunge agricultura”, un extras din volumul *Ogoare, fabrici și ateliere* de Piotr Kropotkin.

Apare broșura „Munca intelectuală și munca manuală” la Cercul de editură socialistă din București, în traducerea Leliei Pavlovici. Broșura este, de asemenea, un extras din lucrarea *Ogoare, fabrici și ateliere*, fiind însoțită de o notă de mulțumire din partea lui Kropotkin.

1914 Începe Primul Război Mondial.

1916 Semnează, alături de alți militanți anarhiști, „Manifestul celor șaisprezece”, în care condamnă agresiunea Germaniei asupra Franței. La fel ca Bakunin în anii '70 ai veacului precedent, Kropotkin vedea în statul german elementul cheie al reacțiunii militariste și al autoritarismului în Europa. Această

luare de poziție neașteptată va crea o ruptură în sânul mișcării anarhiste europene, Errico Malatesta numindu-i sarcastic pe semnatarii manifestului „anarhiști guvernamentali”.

1917 După revoluția din februarie, Piotr Kropotkin decide să se întoarcă în Rusia, alături de soția sa. Ia imediat legătura cu grupurile revoluționare și anarhiste active în țară, salutând în același timp formarea sovietelor muncitorești. După preluarea puterii de către bolșevici, își exprimă în repetate rânduri dezacordul față de politica dusă de Lenin și față de deriva autoritară a statului bolșevic.

Se retrage într-o locuință modestă în apropiere de Moscova, unde este vizitat, printre alții, de Lenin, Victor Serge, Emma Goldman dar și de anarhistul ucrainean Nestor Mahno.

În anii care au urmat, bolșevicii au început arestările, execuțiile și represiunea împotriva anarhiștilor, dar și subordonarea politică a sovietelor de muncitori și țărani.

1918-1920 Cu sănătatea tot mai șubredă, Piotr Kropotkin continuă să scrie articole pentru diferitele publicații la care colaborează, dar și să lucreze la ultima sa carte, rămasă însă neterminată, *Etica*, o sinteză și o încununare a concepțiilor sale filozofice și sociale.

1920 Colectivul revistei anarhiste *Pagini Libere* publică la Ploiești două texte semnate de Piotr Kropotkin, „Exproprierea” și „Comunismul”, în traducerea lui A. Gălățeanu. Cele două broșuri sunt, de fapt, extrase din *Cucerirea pâinii*.

Apare la București, în colecția *Revistei Ideei* a lui Panait Mușoiu, *Din marea Revoluție franceză* de Piotr Kropotkin.

1921 (8 februarie) Moare la Dimitrov, în apropiere de Moscova, Piotr Kropotkin. Înarmântarea se transformă într-o imensă demonstrație populară la care participă zeci de mii de oameni. Autoritățile bolșevice le permit câtorva dintre anarhiștii aflați în arest să fie prezenți la funeralii. Steagurile negre ale Anarhiei sunt arborate pentru ultima dată în public în Rusia sovietică.

În același an, revolta marinarilor din Kronstadt este zdrobită de trupele bolșevice aflate sub comanda lui Leon Troțki, iar insurecția anarhistă din Ucraina, condusă de Nestor Mahno este înfrântă de Armata Roșie.

1922 Apare la Moscova și Petersburg *Etica*, volumul fiind editat de colectivul revistei anarhiste *Golos Truda (Vocea muncii)*.

1923 Joseph Ishill, tipograf originar din România și unul dintre apropiații lui Panait Mușoiu, publică la editura Free Spirit Press din New Jersey antologia ilustrată *Peter Kropotkin, the Rebel, Thinker and Humanitarian*. Printre contributori se numără Jean Grave, Errico Malatesta, Romain Rolland, Henri Barbusse, Nikolai Ceaikovski, Rudolf Rocker, Emma Goldman ș.a.

1924 Apare la Londra, în traducere engleză, volumul *Ethics: Origin and Development*.

1926 Sunt publicate în revista *Pagini Libere*, condusă de A. Gălățeanu, alte două extrase din *Cucerirea pâinii* de Piotr Kropotkin, „Bogățiile noastre” și „Belșug pentru toți”.

1931 Este tradus în limba română și publicat în colecția ziarului *Adevărul* un extras din memoriile lui Piotr Kropotkin, „Evadarea mea”.

1944 Editura Partidului Social-Democrat retipărește traducerea Leliei Pavlovici, „Munca intelectuală și munca manuală”.

1969 Editura Politică publică memoriile lui Piotr Kropotkin, *Amintirile unui răzvrătit*. Traducerea este făcută după ediția apărută la Moscova în 1966.

1997 Apare la editura Antet din București lucrarea lui George Crowder, *Anarhismul*, unul dintre capitole fiindu-i dedicat lui Piotr Kropotkin.

2006 Editura Lider publică traducerea volumului *Istoria anarhismului* de Jean Péposiet, cuprinzând și o prezentare a comunismului anarhist propus de Kropotkin.

2011-2013 Pe blogul *Râvna* apar mai multe traduceri din Piotr Kropotkin: „Sindicalism și anarhism”, „Spiritul revoltei” (extras din *Cuvintele unui răzvrătit*, tradus de Inițiativa Autonomă Craiova), „Acordul liber” (extras din *Cucerirea pâinii*), „Un apel către tineri”, „Vremuri noi” (tradus de Inițiativa Autonomă Craiova), „Sistemul salarial” (extras din *Cucerirea pâinii*), „Obiecții la adresa comunismului” (extras din *Cucerirea pâinii*).

2016-2018 Colectivul Râvna continuă publicarea pe blog a textelor anarhistului rus: „Suntem suficient de buni?”, „Sunt închisorile necesare?”, „Comunism și anarhism”.

2020 Colectivul editorial Pagini Libere publică broșura „Ordinea” de Piotr Kropotkin (extras din *Cuvintele unui răzvrătit*).

2022 Editura Alexandria din Suceava publică volumul *Cucerirea pâinii*, în traducerea Ancăi Măgurean. Titlul ediției românești este *Pâine și libertate*.

Biblioteca Anarhistă

Adrian Tătăran
Piotr Kropotkin: repere cronologice
2022

Din cartea „Pâine și libertate” (Cucerirea pâinii) de Piotr Kropotkin, Alexandria, 2022

ro.theanarchistlibrary.org